

**SİVAS İL MERKEZİNDE BULUNAN İLKÖĞRETİM
ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARIN AĞIZ DIŞ SAĞLIĞI DURUMU VE
ALİŞKANLIKLARININ BELİRLENMESİ**

**“DETERMINING ORAL HEALTH CONDITION AND HABITS OF
PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN CENTRAL SİVAS”**

Öğr.Gör. Dr. Gülüşan Özgün BAŞIBÜYÜK*

Yrd. Doç.Dr. İhsan HUBBEZOĞLU**

Özet

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim çağındaki çocukların ağız sağlığı durumu ve alışkanlıklarının belirlenmesi ve bunun bazı sosyoekonomik özelliklerle ilişkisini saptamaktır.

Araştırma Sivas il merkezi sınırları içinde bulunan; Alparslan, Cumhuriyet, Karşıyaka, Özel Mahir Sevim Özduman ve Sırer İlköğretim okullarına devam etmekte olan 800 kız ve 800 erkek olmak üzere toplamda 1600 öğrenciye uygulanmış; rastgele örneklem yöntemiyle veriler 20 Mart 2006- 31 Mart 2006 tarihleri arasında toplanmıştır

Verilerimiz bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra istatistiksel analizlerinin değerlendirilmesi SPSS 13.0 programında yapılmıştır.. Verilerin analizinde ki-kare testi kullanılmış, $p < 0.05$ değerleri anlamlı kabul edilmiştir.

Öğrencilerin 1050'sinde (%65,6) en az bir diş çürüğü bulunurken, 340'ında (%21,3) diş taşı saptanmıştır. Örneklemimizdeki öğrencilerin 750'sinde (%46,9) diş fırçalama alışkanlığı yok iken, dişlerini düzenli fırçalayanların oranı 171'dir (%10,7).

Anahtar Sözcükler: Ağız Sağlığı, Diş Çürüğü, Diş Fırçalama, Sosyoekonomik, Antropoloji.

Abstract

The aim of this study is to determine oral health condition and habits of children at the age of primary education and also determine the relation of this with some socioeconomic features.

---

* Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140, Sivas.

** Cumhuriyet Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Endodonti Bilim Dalı, 58140, Sivas.

The research is applied to at total 1600 students as 800 girls and 800 boys who still go on Alparslan, Cumhuriyet, Karşıyaka, Özel Mahir Sevim Özdoğan and Sirer primary schools which are found in the borders of Sivas province centre. The data with the method of sampling at random were collected between the dates of 20 March 2006-31 March 2006.

After our data were transferred to the computer, the evaluation of analyses was made at SPSS 13.0 software. Ki-kare test was used at the analysis of data, $p < 0.05$ values were accepted meaningful.

While it was found at least a tooth decay at 1050 (%65.6) of the students, it was determined calculus at 340 (%21.3) of these students. At the 750 of the students who were examined, there is no habit of tooth brushing and the proportion of the students, who brush their teeth regular, is 171.

Key Words: Oral Health, Dental Caries, Tooth Brushing, Socioeconomic, Anthropology.

GİRİŞ VE AMAÇ

Dünya üzerinde sosyal, ekonomik ve genetik yönden birbirinden oldukça farklı coğrafyalarda ve çeşitli iklim özelliklerinde yaşayan çok sayıda topluluk bulunmaktadır. Topluları oluşturan bireylerin fiziksel ve antropolojik özelliklerinin zaman içerisinde gösterdikleri değişiminin incelenmesi, toplumu oluşturan bireylerin sağlık durumlarının öğrenilmesi, toplumun fiziksel performansının saptanması, fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı bir toplum oluşmasında büyük önem taşır.

Farklı toplumlardaki bireylerin bedensel yapılarındaki farklılıklar incelenirken, büyüme ve gelişme süreci ile süreç içerisinde vücut bileşiminde meydana gelen değişimlerden yararlanılır. Ülkemizde büyüme ve gelişme araştırmaları, daha çok klinik gereksinimlere cevap almak üzere, dış ülkelerde ortaya atılmış teşhis yöntemlerinde kullanılan normların, ülkemiz popülasyonu için de geçerli olup olmadıklarını araştırmakla başlamıştır (Gürsoy, 1991). Ülkemizdeki kız ve erkek çocuklarının fiziksel büyüme ve gelişmelerini değerlendirmek, genel büyüme özelliklerini ortaya koymak amacıyla bazı antropometrik çalışmalar yapılmıştır. Ancak bireylerin büyüme ve gelişmeye bağlı olarak baş ve yüz yapılarındaki değişimlerinin longitudinal çalışmalarla incelenmemiş olması büyük bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır (Duyar, 1998).

Antropoloji bilminde, evrim, genetik ve çevresel koşullara bağlı olarak dişlerde ortaya çıkan varyasyonlar farklı ırk, toplum ve etnik gruplarda incelenmiştir. Diş patolojisiyle sosyoekonomik yapı, genetik örüntü, metabolizma bozuklukları, besin türleri, besin hazırlama şekilleri, enfeksiyonel hastalıklar ve

ağız hijyeni arasında çok yakın ilişki bulunmaktadır (Memikoğlu ve Gögen, 1997).

Diş ve dişi çevreleyen dokuların besinlerle doğrudan temasından dolayı çene ve dişlerde gözlenen lezyonların sıklığı ve etiolojisi ile beslenme alışkanlığı ve yaşam biçimi arasında ilişkiler belirlenebilmektedir. Toplumların besin hazırlama teknikleri, besin türleri ve niteliği; ağız sağlığı, genel sağlıkları, beslenme alışkanlıkları ve yaşam biçimleri gibi biyokültürel özelliklerinin belirlenmesine de olanak sağlamaktadır (Özbek, 1997; Erdal, 2000).

Bir ülkenin kalkınmışlık düzeyinin belirlenmesinde o ülkedeki sağlıklı insan gücünün önemli rolü vardır. Sağlıklı insan gücü ise çocukluktan başlayarak sağlığının bilincinde olan, sağlığını koruyan ve sağlığı bozulduğunda fark eden bireylerin yetiştirilmesi ile olanaklıdır. Ülkemiz nüfusunun önemli bir oranını (%37.6) oluşturan okul çağı çocukları toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesinde önemli bir yere sahiptir. Çocuğun, aile ortamında kazanmaya başladığı sağlıkla ilgili yanlış yada eksik davranışları okulda verilecek sağlık eğitimi ile düzeltilebilir (Yaramış ve ark, 2005).

Çocuklara okulda verilecek ağız-diş sağlığı eğitimleri ile doğru alışkanlıklar kazandırılarak, dişlerinin tedavi edilmesinin önemi anlatılarak diş çürüklerinin en aza indirilmesi mümkün olabilmektedir. Bu nedenle ağız- diş sağlığına ilişkin bilgi düzeylerinin ve uygulamaların belirlenmesi önemlidir (Altun ve ark, 2005).

Günümüzde antropometrik ölçümler bireylerin beslenme ve sağlık durumları, koruyucu diş hekimliği çalışmaları ise ağız- diş sağlığı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Her yaş grubu ve cinsiyet üzerinde sosyoekonomik düzey gibi çevresel özelliklerin etkisi değerlendirilip, aynı yörede ve ülkemizin değişik yöre ve bölgelerinde yapılmış aynı konudaki araştırmalarla karşılaştırma yapılarak; ağız diş sağlığının önemi vurgulanmaktadır (Sert ve ark, 2003).

Bu çalışma Sivas il merkezinde bulunan beş ilköğretim okulunda öğretim gören öğrencilerin ağız sağlığı durumu ve alışkanlıklarını belirlemek ve diş çürüğü ile fırçalama alışkanlığının, ailenin sosyoekonomik durumuyla ilişkisini saptamak ve aileleri ağız diş sağlığı konusunda bilinçlendirmek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı özellikteki bu araştırmada, Sivas il merkezinde bulunan 5 ilköğretim okulu ekonomik düzeylerine göre tabakalanma, küme örneklem yöntemi ile Alparslan, Cumhuriyet, Karşıyaka, Özel Mahir Sevim Özdoğan ve Sırer İlköğretim okullarına devam etmekte olan 1.,2., 3., 4., 5, 6., 7. ve 8. sınıf öğrencisi her sınıftan 100 kız ve 100 erkek olmak üzere toplam 1600 öğrenci çalışmaya dahil edilmiştir.

Verilerin toplanmasında, araştırmacılar tarafından hazırlanan, ön uygulama yapılarak geçerliliği kontrol edilmiş olan anket formu kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacılar tarafından çürük diş tespit muayenesi ile öğrencilerin ayrıntılı olarak çürük diş sayıları, eksik diş sayıları ve dolgu sayıları belirlenmiştir.

Veriler bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde ki-kare testi kullanılmış, $p < 0.05$ değerleri anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya alınan Sivas il merkezinde bulunan 5 ilköğretim okulu ekonomik düzeylerine göre tabakalanma, küme örneklem yöntemi ile Alparslan, Cumhuriyet, Karşıyaka, Özel Mahir Sevim Özdoğan ve Siner İlköğretim okullarına devam etmekte olan 1.,2., 3., 4., 5, 6., 7. ve 8. sınıf öğrencisi her okuldan 100 kız ve 100 erkek olmak üzere toplam 1600 öğrenci çalışmaya dahil edilmiştir (Tablo I). Muayene edilen öğrencilerin 800'ü (%50) erkek, 800'ü (%50) kızdır. Tablo I'de muayene edilen öğrencilerin yaş ve cinsiyet dağılımı görülmektedir.

Yaş	Cinsiyet	
	Erkek	Kız
	n	n
7	100	100
8	100	100
9	100	100
10	100	100
11	100	100
12	100	100
13	100	100
14	100	100
Toplam	800	800

Tablo I- Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Öğrencilerin anne ve babalarının öğrenim durumları değerlendirildiğinde, annelerin %4,4'ü okur-yazar değil, %34,3'ü ilkokul ve %22'si üniversite mezunu olarak saptanmış iken; babaların %0,2'si okur-yazar değil, %18,5'i ilkokul ve %34,5'i üniversite mezunudur.

Tablo II'de muayene edilen öğrencilerin anne ve babalarının çalışma alanları görülmektedir. Annelerin %74'ü ev hanımı, %20,2'si nitelikli ücretli iken %1,6'sı niteliksiz ücretlidir. Babaların %24,8'i niteliksiz ücretli, %28,2'si serbest meslek sahibi, %37,6'sı nitelikli ücretli ve %4,2'si emeklidir.

Çalışma Alanı	Anne		Baba	
	n	%	n	%
Niteliksiz ücretli	26	1.6	396	24.8
Serbest	45	2.8	451	28.2
Nitelikli ücretli	323	20.2	601	37.6
Emekli	18	1.1	67	4.2
Ev Hanımı	1184	74	-	-
Öğrenci	2	0.1	1	0.1
Vefat	2	0.1	21	1.3
İşsiz	-	-	32	2.0
Çiftçi	-	-	31	1.9
Toplam	1600	100	1600	100

Tablo II- Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Çalışma Alanları

Muayene edilen öğrencilerden 472'sinin (%29,5) bir kardeşi, 118'inin (%7,5) 5 veya üzeri sayıda kardeşi varken, 91'inin (%5,7) hiç kardeşi yoktur. Ortalama kardeş sayısı $2,24 \pm 1,44$ olarak bulunmuştur.

Tablo III'de muayene edilen öğrencilerin diş fırçası kullanma alışkanlığı ile çürük diş varlığı arasındaki ilişki görülmektedir. Muayene edilen öğrencilerden 750'sinin (%46.9) diş fırçası kullanma alışkanlığı yoktur ve 1050'sinin (%77.7) en az bir dişi çürüktür. Diş fırçası kullanma alışkanlığı ile çürük diş olmaması arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\chi^2=5,682$, $p<0.05$). Dişlerini düzensiz fırçalayan 385 (%24.1) öğrencide en az bir diş çürüğü bulunurken, dişlerini düzenli fırçalayan 171 (%10.7) öğrencide en az bir diş çürüğü saptanmıştır ($p<0.05$).

Diş Fırçalama Alışkanlığı	Diş Çürüğü				Toplam	
	Var		Yok			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fırçalamayanlar	494	30.9	256	16.0	750	46.9
Düzensiz Fırçalayanlar	385	24.1	226	14.1	611	38.2
Düzenli Fırçalayanlar	171	10.7	68	4.3	239	14.9
Toplam	1050	65.6	550	34.4	1600	100

$$X^2 \text{ eğim} = 5.682, p < 0.05$$

Tablo III- Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Diş Fırçası Kullanma Alışkanlıkları ve Diş Çürüğü Varlığı Arasındaki İlişki

Çalışmamızdaki öğrencilerin ağız ve diş sağlığı konusundaki verileri Tablo IV'te sunulmuştur. Bu sonuçlara göre çocukların büyük bir çoğunluğunda dişeti çekilmesi bulunmamasına rağmen; erkek çocukların 183'ünde (%29,6), kızların 157'sinde (%24,41) diş taşı saptanmıştır. Örneklemimizin %1'inde protez kullanan ve ortodontik tedavi gören çocuklara rastlanılmıştır. Sigara içme alışkanlığı ise 8. sınıf öğrencisi olan sadece 4 erkek çocukta saptanmıştır.

	Erkekler		Kızlar	
	Var	Yok	Var	Yok
Dişeti Çekilmesi	8	792	10	790
Diş Taşı	183	617	157	643
Protez	2	798	2	798
Ortodontik Tedavi	8	792	8	792
Sigara İçme Alışkanlığı	4	796	-	-

Tablo IV - Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ağız ve Diş Sağlığı

Tablo V'te anne ve babaların öğrenim durumu ile öğrencinin diş fırçası kullanma alışkanlığı arasındaki ilişki görülmektedir. Okur-yazar olmayan annelerin oranı sadece %4.4 iken, çocuklarının %0.6 sı dişlerini düzenli fırçalama alışkanlığına sahiptir. Örneklemimizdeki en büyük grup olan ilkokul mezunu annelerin oranı %34,3 iken, çocuklarının %18.3'ü dişlerini fırçalamama alışkanlığına, sadece %5.1'i düzenli fırçalama alışkanlığına sahiptir. Yüksekokul mezunu olan annelerin oranı %22.1 iken çocuklarının %9.8'i dişlerini fırçalamama alışkanlığına, %2.3'ü düzenli fırçalama alışkanlığına sahiptir. Örneklemimizdeki babaların ilkokul mezunu olma oranı %18.5 iken, çocuklarının

%9.9'u dişlerini fırçalamama alışkanlığına, sadece %2.3'ü düzenli fırçalama alışkanlığına sahiptir. Yüksekokul mezunu olan babaların oranı %34.5 iken çocuklarının %15.6'sı dişlerini fırçalamama alışkanlığına, %3.6'sıda düzenli fırçalama alışkanlığına sahiptir.

Annenin Öğrenim Durumu	Diş Fırçası Kullanma Alışkanlığı					
	Fırçalamayanlar		Düzensiz Fırçala		Düzenli Fırçalayanlar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur Yazar Değil	38	2.4	24	1.5	9	0.6
Okur Yazar	27	1.7	16	1.0	11	0.7
İlkokul	293	18.3	174	10.9	81	5.1
Ortaokul	92	5.8	80	5.8	34	2.1
Lise	142	8.9	157	9.8	68	4.3
Yüksekokul	156	9.8	160	10.0	36	2.3
Vefat	2	0.1	-	-	-	-
Toplam	750	46,9	611	38,2	239	14.9
X^2 eğim = 38.385 , $p < 0.005$						
Babanın Öğrenim Durumu	Diş Fırçası Kullanma Alışkanlığı					
	Fırçalamayanlar		Düzensiz Fırçala		Düzenli Fırçalayanlar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur Yazar Değil	0	0	2	0.1	1	0.1
Okur Yazar	13	0.8	4	0.3	6	0.4
İlkokul	159	9.9	100	6.3	37	2.3
Ortaokul	102	6.4	69	4.3	50	3.1

Lise	215	13.4	185	11.6	84	5.3
Yüksekokul	250	15.6	245	15.3	57	3.6
Vefat	11	0.7	6	0.4	4	0.3
Toplam	750	46.9	611	38.2	239	14.9
X^2 eğim = 42.012 , $p < 0.005$						

Tablo V- Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Eğitim Durumu ile Diş Fırçası Kullanma Alışkanlığı Arasındaki İlişki

Diş taşı ve diş çürüğü bulunmayan sağlıklı bireylerin sayısı 402 (%25.1) iken; hem diş taşı hem diş çürüğü bulunan çocukların sayısı ise 192 (%12.0) olarak saptanmıştır. Ayrıca çocukların büyük bir çoğunluğunda ise 1050 (%65.6) en az bir diş çürüğüne rastlanılmıştır.

Diş Taşı	Diş Çürüğü			
	Var		Yok	
	Sayı	%	Sayı	%
Var	192	12.0	148	9.3
Yok	858	53.6	402	25.1
Toplam	1050	65.6	550	34.4

X^2 eğim = 16.039, $p < 0.05$

Tablo VI- Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Diş Taşı ve Diş Çürüğü Durumu Arasındaki İlişki

Tablo VII'de öğrencilerin sınıflara göre diş çürüğü görülme oranına bakılmıştır. 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda diş çürüğü görülme oranı yaklaşık üç kat fazla iken; 5. sınıfta bu oran yaklaşık iki katı olarak gözlenmiştir. 6., 7. ve 8. sınıflarda ise sınıf mevcudunun yarısında diş çürüğüne rastlanılmıştır.

Öğrencilerin Sınıfı	Diş Çürüğü			
	Var		Yok	
	Sayı	%	Sayı	%
8	102	6.4	98	6.1
7	102	6.4	98	6.1
6	95	5.9	105	6.6
5	65	4.1	135	8.4
4	53	3.3	147	9.2
3	51	3.2	149	9.3
2	37	2.3	163	10.2
1	45	2.8	155	9.7
Toplam	550	34.4	1050	65.6

X^2 eğim = 111.920, $p < 0.05$

Tablo VII: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıflara Göre Diş Çürüğü Durumu

Sınıflara göre diş taşı görülme oranlarına ise Tablo VIII de bakacak olursak 1. sınıf öğrencilerinde sadece 18 kişide (%1.1) diş taşı görülürken, bu oran periyodik olarak artış göstererek 8. sınıfta 87 kişide (%5.4) olarak saptanmıştır.

Öğrencilerin Sınıfı	Diş Taşı			
	Var		Yok	
	Sayı	%	Sayı	%
8	87	5.4	113	7.1
7	73	4.6	127	7.9
6	43	2.7	157	9.8

5	26	1.6	174	10.9
4	34	2.1	166	10.4
3	33	2.1	167	10.4
2	26	1.6	174	10.9
1	18	1.1	182	11.4
Toplam	340	21.3	1260	78.8

X^2 eğim = 126.028, $p < 0.05$

Tablo VIII: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıflara Göre Diş Taşı Durumu

TARTIŞMA

Ülkemizde, ağız sağlığını belirlemeye yönelik olarak yapılan epidemiolojik çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde, gerek diş, gerekse diş eti sağlığına verilen önemin az olduğu ve diş çürüğü ile diş eti hastalıklarına bağlı diş kayıplarının çok düzeyde olduğu görülmektedir (Altun ve ark, 2005).

Örnekleminize alınan okullardan Karşıyaka İlköğretim Okulu düşük, Alparslan İlköğretim okulu orta , Cumhuriyet, Özel Mahir Sevim Özdoğan ve Siner İlköğretim Okulları ise üst sosyoekonomik düzeyi temsil eden; 800 kız ve 800 erkek olmak üzere toplamda 1600 öğrenciyi kapsamaktadır.

Diş fırçalamanın çürük riskini anlamlı olarak azalttığı bilinen bir gerçektir (Altun ve ark, 2005).Örnekleminizi oluşturan Sivas il merkezi öğrencilerinden toplamda 1600 bireyinin 750'si (%46.9) diş fırçalama alışkanlığı yok iken; sadece 239 kişide (%14.9) düzenli diş fırçalama alışkanlığı tespit edilmiştir. Aydın ve arkadaşlarının çalışmasında (2004) diş fırçası kullanma alışkanlığı %42.1 olarak bulunurken, Kırçalıoğlu ve arkadaşlarının çalışmasında (1991) ise bu oran %32.5'tir. Çalışma sonuçlarımızda gözlenen farklı diş fırçalama oranı, düzenli ve düzensiz diş fırçalama olarak iki kategoride değerlendirmemizden dolayıdır.

Bu çalışmada en sık rastlanan patoloji %65.6 oranı ile diş çürükleridir. Aynı patoloji Toksöz ve arkadaşlarının (1991) yaptığı çalışmada %73.4, Aydın ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada (2004) %77.7, Bayık'ın çalışmasında (1991) 80.4, Çalışkan ve arkadaşlarının çalışmasında %67.1 ve Çivi ve arkadaşlarının çalışmasında (2002) %62.0 olarak bulunmuştur. Diş çürükleri pek çok çalışmada bizim çalışmamızda olduğu gibi yüksek oranda saptanmıştır.

Çalışmamızın sonuçlarına göre özellikle 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda diş çürüğü görülme sıklığının çok yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun da ağız- diş sağlığı eğitiminin küçük yaşlardan itibaren bireye kazandırılmamasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu alışkanlığın edinilmesinde ailelerin sosyoekonomik düzeylerinin etkili olduğu yapılan çalışmalarla da öne sürülmektedir (Altun ve ark, 2005).

Araştırmamızda diş taşı görülme oranı periyodik olarak 1. sınıftan itibaren 8. sınıfa kadar artış eğilimi göstermiştir. Bu durumda anne babanın beslenme konusundaki bilgi düzeyleri, çocukların atıştırma sıklığı ve ne tip bir diyetle beslendikleri, çocukların nasıl yönlendirildikleri ve ağız hijyeni ile ilgili bilgileri, doğru fırçalama konusundaki motivasyonlarının yeterli olup olmadığı, periyodik hekim kontrolüne verdikleri önem, kendilerinin ağız hijyeni ile ilgili bireysel davranışları kazanıp kazanmamasına bağlı olarak değişim gösterdiğini düşünmekteyiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde özellikle ilköğretim aşamasından itibaren çocukların ağız- diş sağlığı açısından bir eğitim politikası içerisine dahil edilerek; sistemli olarak bireylere küçük yaşlardan itibaren ağız sağlığı ile ilgili gerekli eğitimlerin verilmesi, ayrıca koruyucu sağlık programlarının aktif halde uygulanmasının da kaçınılmaz olduğu bir gerçektir.

Ayrıca çocukların büyüme- gelişim dönemlerindeki eğitimlerinde ailesinin ve öğretmenlerinin etkili olduğu düşünülerek; büyüklere yönelik halk sağlığı programlarının düzenlenmesi de önerilebilir.

Özellikle ilköğretim çağından itibaren çocukların belirli periyotlarla hekim kontrolüne gitmesi ve diş çürüğünü önlemek amacıyla koruyucu diş hekimliği tedavilerinin uygulanması toplumun sağlıklı insan gücünü yetiştirmek açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Altun C, Güven G, Başak F, Akbulut E, Altı-Onbir Yaş Grubu Çocukların Ağız-Diş Sağlığı Yönünden Değerlendirilmesi, *Gülhane Tıp Dergisi*, 47: 114-118, 2005.
- Aydın N, İrgil E, Akış N, Pala K, Nilüfer Halk Sağlığı Eğitim Araştırma Bölgesinde Dört İlköğretim Okulundaki Öğrencilerin Sağlık Durumlarının Değerlendirilmesi, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(1): 1-6, 2004.
- Bayık A, Okul Sağlığı Hemşireliği Çalışmaları Kapsamında İlkokul Çağı Çocuklarında Büyüme gelişme ve Sağlık Sorunlarının İncelenmesi, II. Halk Sağlığı Günleri “Çocuk Sağlığı” Bildiri Özetleri Kitabı, 56, Bursa, 1991.
- Çivi S, Koruk İ, Konya İli 4 no’lu Sağlık Ocağı Bölgesindeki İlköğretim Okulu Birinci Sınıf Öğrencilerinin Genel Sağlık Düzeyleri, VIII. Halk sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı, 585, Diyarbakır, 2002.
- Duyar İ, Ergenlik Çağındaki Çocuklarda Yüz ve Alt Çene Büyümesi, *Türk Ortodonti Dergisi*, 11 (1), Ankara, 1998.
- Erdal Y S, Antandros İnsanlarında Ağız Sağlığı, *Türk Arkeoloji ve Etnoğrafya Dergisi*, Sayı:1, Ankara, 2000, 45- 52.
- Gürsoy N, Büyüme- Gelişim ve Ortodonti, *Büyüme- Gelişim Ve Ortodonti Simpozyumu*, 14- 15 Aralık 1991.
- Kırcalıoğlu N, Yazıcıoğlu B, İlkokul Öğrencilerinde Ağız Diş Sağlığı Tarama Çalışması, II. Halk Sağlığı Günleri “Çocuk Sağlığı” Bildiri Özetleri Kitabı, 63, Bursa, 1991.
- Memikoğlu U, Göğen H, Paleoantropoloji ve Ortodonti, *Türk Ortodonti Dergisi*, 10 (3), Ankara, 1997, 329- 334.
- Özbek M, Çayönü Tarım Toplumunda Diş Sağlığı, *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXXI, Ankara, 1997.
- Sert S, Özçelik C, Tunca Y M, Şahinkesen G, Çeşitli Yaş Gruplarında Yapılan Endodontik Tedavilerin Dişlere Göre Dağılımı, *Gülhane Tıp Dergisi*, 45 (3), 2003, 249- 255.
- Toksöz P, Atakul F, Asken A, Okul Çağı Çocuklarında Beslenme Alışkanlıkları Ve Bunun Diş Sağlığı Üzerine Etkisi, II. Halk Sağlığı Günleri “Çocuk Sağlığı” Bildiri Özetleri Kitabı, 47, Bursa, 1991.
- Yaramış N, Karataş N, Ekti F, Aslantaş D, Nevşehir İl Merkezinde Bulunan İlköğretim Çağındaki Çocukların Ağız Sağlığı Durumu Ve Alışkanlıklarının Belirlenmesi, *Sted*, Cilt:14, Sayı:12, 2005.